Amaloota Gabroota Ar-Rahmaan-Kutaa 4

Description

Rakkoolee gurguddaa jireenya keessatti nama muudatan keessaa tokko rakkoo diinagdeeti. Yommuu qabeenya argatan garmalee israafa gochuun (qisaasessuun) dhiphinna cimaatti seenu. Yookiin immoo doyâ€™a taâ€™uun osoo itti hin fayyadamin, qabeenyi suni irraa fudhatama ykn inni irraa duâ€™a. Gabroonni Ar-Rahmaan akkaataa diinagde itti horatanii fi bulchan warra beekaniidha. Kutaa darbe keessatti Gabroonni Ar-Rahmaan namoota waliin walitti dhufeenya akkami akka qabanii fi ibaada akkamitti akka hojjatan ilaalle turre. Harâ€™a immoo diinagdee waliin hariiroo akkami akka qaban ni ilaalla. Amaloota kanniin qoâ€™annee diinagdee keenya tooâ€™achuu fi haala sirriin bulchuuf nuti qophiidhaa? Waliin haa jalqabnuâ€¦

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

â€œ**Isaan yommuu baasan kan hin qisaasessinee fi hin doyâ€™oomneedha. Garuu gidduu kanatti [baasin isaanii] jiddu-galeessa kan taâ€™eedha.â€•** Suuratu Al-Furqaan 25:67

Gabroonni Ar-Rahmaan baasi (nafaqaa) dirqamaas taâ€™ee baasi jaallattamaa yommuu baasan, baasi barbaachisu caalaa baasun kanneen hin qisaasessineedha. Ammas, baasi dirqamaa dhiisun kanneen hin doyâ€™oomnedha.

â€œkan hin qisaasessineeâ€• kana jechuun baasi keessatti daangaa sirrii taâ€™ee kanneen hin darbineedha.
â€œhin doyâ€™oomneedhaâ€• kana jechuun baasi ofii fi baasi namoota isaan irratti baasun dirqama taâ€™ee kanneen hin dhiphisneedha. Jecha biraatin, qabeenya osoo qabanu baasi ofirratti baasu hin danqan (hin dhiphisan). Namoota isaan jala jiran irrattis hin dhiphisan.

â€œ**Garuu gidduu kanatti [baasin isaanii] jiddu-galeessa kan taâ€™eedha.â€•** Kana jechuun baasin isaanii qisaasessuu fi doyâ€™ummaa jidduu karaa jiddu-galeessaa irra kan taâ€™eedha.

Qisaasessuun gara mirgaatin yommuu taâ€™uu, doyâ€™ummaan immoo gara bitaa irratti argama. Karaan jiddu-galeessaa immoo karaa qajeelaa isaan lamaan jidduutti argamuudha.[1] Gabroonni Ar-Rahmaan baasi isaanii keessatti, gara mirgaa gorun osoo hin qisaasessin ammas, gara bitaa gorun osoo hin doyâ€™oomin, karaa jidduu-galeessaa hordofu.

Kanniin hubachuuf mee fakkeenyaan haa ilaallu. Namni tokko nyaata ni nyaata. Nyaata isaa keessatti garmalee nyaachun daangaa yoo darbe, qaamni isaa ni dadhaba. Hojii gaggaarii hojjachuu hin

dandaâ€™u. Kuni israafa (qisaasessuudha). Gama biraatin immoo, osoo qabeenya qabu hamma barbaachisu gadi yoo nyaate ykn nyaata yoo dhiise, qaamni isaa garmalee laafee hojii gaggaarii hojjachuu dhiisa. Kuni doyâ€™ummaadha. Karaan jiddu-galeessa taâ€™e, osoo garmalee hin baayâ€™isinii fi garmalee hin xiqqeessin haala madaallamaa taâ€™een nyaachudha.

Akkuma beekkamu namni humnaa ol baayâ€™isee yoo nyaate, dhibee adda addaatiif of saaxila. Akkasumas, hamma barbaachisu gadi yoo nyaates rakkinna adda addaatiif saaxilama. Kanaafu, qisaasessuu fi doyâ€™ummaan karaalee jallataa taâ€™aniidha.

Gabroonni Ar-Rahmaan diinagdee isaanii baasu keessatti gamnoota fi warra qalbii qabuudha. Fedhii lubbuutin dhiibamuun qabeenya isaanii akkuma argan hin balleessan. Ammas, doyâ€™ummaa, haafaâ€™uu fi sodaa hiyyummaatin dhiibamuun dirqama isaan irra jiru baasu irraa qabeenya isaanii garmalee hin qusatan.

Hayyoonni keenya qisaasessuu fi doyâ€™ummaa aayah tana keessatti barbaadame haala kanaan guduunfu:
Asitti **qisaasessuun** hiika lama qaba: 1ffaa-baasi halaalaa yommuu baasan daangaa darbuudha. Fkn, uffata, nyaata fi kkf irratti baasi daangaa darbe baasu. 2ffaa- wanta Rabbiin dhoowwe irratti qabeenya baasu. Osoo xiqqaatellee, haraama irratti qabeenya baasun qisaasessuudha. Fkn, khamri (wanta nama macheessu) bituu fi wanta fokkuu adda addaa irratti qabeenya baasun qisaasessudha.
Doyâ€™ummaanis hiika lama qaba: 1ffaa-hamma nama barbaachisu irraa hanqisuu fi garmalee xiqqeessu. 2ffaa-Haqa Rabbii dhoowwachuu[2]â€" fkn, osoo qabeenya gahaa qabanu zakaa baasu ykn sadaqaa kennuu diduu.

Gabroonni ar-Rahmaan dhaamsa Rabbiin kitaaba Isaa keessatti buuse waan beekaniif, qabeenya isaanii badii irratti baasun ykn hamma isaan barbaachisu ol baasun hin qisaasessan. Ammas, hamma isaanii fi namoota isaan jala jiraniif barbaachisu hanqisuun ykn haqa isaan irratti dirqama taâ€™e dhoowwachuun hin doyâ€™ooman. Akkaata diinagde itti horatan ilaalchise dhaamsi Rabbii (Subhaanahu) kana ture:

﴿وَءَاتِ ذَا ٱلْقُرْبَىٰ حَقَّهُۥ وَٱلْمِسْكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ
ٱلْمُبَذِّرِينَ كَانُوٓا۟ إِخْوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِ ۖ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ
عَنْهُمُ ٱبْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ
يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾﴾

â€œ**Firaaf, harka qalleeyyi fi karaa deemaafis haqa isaa kenni. Qisaasessuu hin qisaasessin. Dhugumatti, warri qisaasessan obboleeyyan sheyxaanotaa taâ€™anii jiru. Sheyxaannis Gooftaa isaa akkaan waakkataa taâ€™eera. Gooftaa kee irraa rahmata abdattu barbaadun yoo isaan irraa garagalte, jecha laafaa isaanitti dubbadhu. Harka kee gara morma keetti sakaallamaa hin godhin,**

diriirsuu guutus hin diriirsin, komatamaa fi harka qullaa taate teessati.â€• Suuratu Al-Israa 17:26-29

â€œ**Firaaf, harka qalleeyyi fi karaa deemaafis haqa isaa kenni.â€•**
Firaaf yommuu jedhu dhiigummaan fira kan taâ€™an, kanneen akka abbaa, haadha, ijoollee fi kanneen biroo. Firaaf haqaa isaa kennuun kan taâ€™uu tola isatti oolu, hariiroo firummaa sufuu, baasi dirqamaa fi jaallatamaa isaan irratti baasudha. Garaagarummaa haajaa isaanii, dhiyeenya firummaa fi yeroo irratti hundaaâ€™e haqni kunniin garagara taâ€™u. Harka qalleeyyi jechuun nama hiyyeessa taâ€™eedha. Haqni nama kanaaf kennamu zakaa ykn sadaqaa irraa hamma taâ€™ee isaaf kennuun haajaa isaa guutudha. Haqni karaan deemaan qabu immoo yoo mana namaa bule, haala gaariin isa keessumeessu. Yoo maallaqa iddoo jireenya isaa ittiin gahuu fixate ykn dhabe, maallaqa biyya ofii ittiin gahuu isaaf kennuudha.

Kanaafu ibsi aayah: fira keetiif tola oolun, baasi isaan irratti baasun, hariiroo firumma sufuun haqa isaanii kenniif. Ammas, hiyyeessafis sadaqaa kennuun, karaa deemaas keessumeessun ykn itti sadaqachuun haqa isaanii kenniif.[3]

â€œQisaasessuu hin qisaasessin. Dhugumatti, warri qisaasessan obboleeyyan sheyxaanotaa taâ€™anii jiru. Sheyxaannis Gooftaa isaa akkaan waakkataa taâ€™eera.â€•

Qisaasessuu jechuun faffacaasudha. Akkuma sanyii midhaanii facaasanitti qabeenya bakka sirrii hin taanetti faffacaasun qisaasessudha. Kuni shariâ€™aa keessatti daangaa waan darbuuf balaalefatamaadha. Wanta Rabbiin dhoowwe irratti baasin bahu hundi qisaasessuudha. Wanta Rabbiin hayyame keessatti haajaa ol baasi baasunis qisaasessuudha. Miidhaaf ykn rakkisuuf baasin bahu hundi qisaasessuudha. Baasin karoora hin qabnee fi bakki qabeenyi itti bahuu hin beekkamnes qisaasessuu irraayyi.
âžžQisaasessuu keessaa wanta nama macheessu, araada nama qabsiisu hunda irratti qabeenya baasudha. Fkn, alkooli, sigaaraa, caati fi kkf irratti qabeenya baasun qisaasessuudha.
âžžMana keessatti meeshaan gahaan osoo jiru, bakka biraatti waan arganiif meeshaa san bituun mana guutun qisaasessuudha.
âžžAmmas, qisaasessu keessaa affeerraa cidhaa, affeera nyaataa (diggisii) irratti hamma barbaachisu ol nyaata qopheessun ergasii kositti darbuudha.
âžžGosoota qisaasessuu hawaasa keenya keessatti adeemsifamu lakkoofne hin fixnu. Gabaabumatti qisaasessuun badii irratti qabeenya baasu, hanga itti hajamanii ol baasu, karoora malee qabeenya bittineessudha.

â€œ**Qisaasessuu hin qisaasessin.â€•** Kana jechuun qabeenya kee Rabbiin faallessu keessatti hin baasin (haraama irratti hin baasin), hanga itti hajamtu ol hin bittineessin, qabeenya kee bakkuma argiteetti hin balleessin. Kana irra, Rabbiif jedhii karaa kheeyri (gaarii) keessatti haala madaallamaan baasi.

â€œDhugumatti, warri qisaasessan obboleeyyan sheyxaanotaa taâ€™anii jiru.â€•
Rabbiin subhaanahu warra qisaasessan obboleeyyan sheyxaanota taâ€™uu ibse. Kana jechuun sheyxaana waliin kan saahiboman ykn hiriyyoomaniidha. Isaan hasaasa sheyxaanatiin kan dhiibamaniidha. Sababni kanaa, baasi keessatti qajeelinni isaan bira waan hin jirreef hasaasa sheyxaanaa fedhii isaanii tooâ€™atuuf saaxilamu. Hanga fedhan qabeenya haa baasan, fedhii lubbuu sheyxaanni itti isaan kakaasu guuttachuuf gara fuunduraatti furgaâ€™u. Wanti fedhii lubbuu isaanii tooâ€™atu isaan bira waan hin

jirreef, fedhii duuka buâ€™uun qabeenya qisaasessu. Sheyxaanni jinnii fi namaa gadi isaan xiqqeessun isaanitti taphatu. Suuta suutaan wanta hayyamamaa irraa gara wanta jibbameetti, ergasi gara wanta dhoowwamaa xiqqaatti, ergasii gara wanta dhoowwame guddaatti san booda gara kufriitti isaan geessu. Kunis kan taâ€™u, hamma injifannoo fedhiin lubbuu namoota dhuunfaa tokkoon tokkoon irratti qabuuni. [4]

(Sheyxaanni wanta tokko nama hawwisiisa. Namni kuni yoo of hin tooâ€™atin, fedhii lubbuu isaa guuttachuuf qabeenya qabu hunda ni baasa. Tarii wanti kuni haraama taâ€™uu dandaâ€™a. Kanaafu, sheyxaanaaf tolee jechuun haraama irratti qabeenya baasuun obboleeyyan sheyxaanaa irraa nama godha. Ammas, sheyxaanni namaa TV, gazeexaa fi midiyaa adda addaatin gara badiitti nama waamu. Namni isaaniif awwaachun qabeenya ofii yoo bittineesse obboleeyyan sheyxaanaa keessaa taâ€™a. Miidhaan qabeenya qisaasessu maal akka taâ€™e gara boodaatti ni ilaalla.)

â€œSheyxaannis Gooftaa isaa akkaan waakkataa taâ€™eera.â€• Sheyxaanni qananii Gooftaan isaa isarratti ooleef galata hin galchu. Kana irra ni waakkata. Waakkachuun kunis kan taâ€™u, Rabbiif ajajamuu diduu fi Isaa faallessuudha. Haaluma kanaan, ilmaan Aadam irraa obboleeyyan sheyxaanaa qisaasessitoota taâ€™an, qananii Rabbiin isaan irratti ooleef galata hin galchan. Kana irra, ajaja Isaa ni faallessu, badii adda addaa hojjatu.[5]

â€œGooftaa kee irraa rahmata abdattu barbaadun yoo isaan irraa garagalte, jecha laafaa isaanitti dubbadhu.â€• Kana jechuun yommuu firri kee, hiyyeessi fi karaa deemaan waa si kadhate, garuu si bira homaa kan hin jirre yoo taâ€™ee irraa garagaltee, jecha laafaa fi gaarii isaanitti dubbadhu. Jecha biraatin, rizqii waan dhabdeef garuu gara fuunduraatti Rabbiin rizqii akka siif kennu kan abdattu taate yoo isaan irraa garagalte, dubbii laafaa isaanitti dubbadhu. Asitti â€œisaan irraa garagaluunâ€• fuulaan irraa garagaluu osoo hin taâ€™in, qabeenya waan hin qabneef, â€œWaa isaaniif kennuu dhiisudha.â€• Garuu yommuu waa kennuu dhiisan, jecha laafaa fi gaarii taâ€™e dubbachuudha. Fakkeenyaf, Waadaa gaarii isaaniif seenu. â€œYoo rizqiin Rabbii nuuf dhufe, in sha Allah siif kenninaâ€• isaaniin jechu. Yookiin, â€œRabbiin nuu fi siif haa razzaqu.â€• Jechuu fi dubbii gogiinsi fi jabeenyi keessa hin jirre isaanitti dubbachuudha.[6] Kuni kan agarsiisu kadhataa dubbii badaa itti dubbachuu fi arrabsuu dhiisudha. Namoonni gariin kadhataa ni arrabsu. Osoo waa isaaf kenniniyyu dubbii jabaa fi gogaa itti dubbatu. Kuni amala badaa Muslima irraa hin eeggamneedha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa ni jedha:

﴿ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ٢٦٣

â€œJecha gaarii fi araaramatu sadaqaa rakkisuun hordofame irra caala. Rabbiin Dureessa, Obsaadha.â€• Suuratu Al-Baqarah 2:263 (Kana jechuun sababa sadaqaatin nama rakkisuun sadaqaa namaaf kennu irra dubbii gaarii namatti dubbachuu, duâ€™aayi namaaf gochuu fi hanqinna namaaf dhoksutu caala.)

â€œHarka kee gara morma keetti sakaallamaa hin godhin, diriirsuu guutus hin diriirsin, komatamaa fi harka qullaa taate teessati.â€• Rabbiin subhaanahu aayah tana keessatti haala nama haafayuu fi doyâ€™aa haala nama harki isaa morma isaatti sakaallameen ykn hidhameen wal fakkeesse. Namni harki isa mormatti hidhame harkaan homaa hojjachuu hin dandaâ€™u. Nama qisaasessuu immoo haala nama harka ofii guutuu gadi diriirseen wal fakkeesse. Namni harka isaa guutuu yoo gadi diriirse fi gadi lakkise homtu harka isaatti hin hafu. Duraan harkatti kan waa qabatu yoo taâ€™e, yommuu harka isaa gadi diriirse wanti suni harkaa kufa. Haaluma kanaan namni qabeenya isaa qisaasessuu fi balleessu dhumarratti homaa isa harkatti hin hafan.

â€œHarka kee gara morma keetti sakaallamaa hin godhinâ€• kana jechuun nafsee tee, maatii kee, firoota kee, keessummaa keeti fi namoota biraa irratti baasu keessatti haafayaa fi doyâ€™a hin taâ€™in. **â€œdiriirsuu guutus hin diriirsinâ€•**, ammas baasi kee keessatti hin qisaasessin. Humna keeti ol kennitee fi galii kee caalaa baaste komatamaa fi harka qullaa taate teessati.[7] Asitti â€œdiriirsu guutuu hin diriirsinâ€• jechuun ajaje. Sababni isaas diriirsun gariin faarfamaa fi gaariidha. Kana jechuun qabeenyaa guutuu hin kenniin ykn hin balleessin. Garuu qabeenya kee irraa hamma taâ€™ee karaa gaarii keessatti baasi.

Aayan tuni osoo doyâ€™a hin taâ€™inii fi hin qisaasessin karaa jiduu galeessaa akka hordofan nama qajeelchiti. Namni karaa jiddu-galeessaa hordofuu dhiisee doyâ€™aa taâ€™e ykn qisaasessaa taâ€™e, dhumarratti komatama fi harka qullaa kan hafu taâ€™a. â€œ**komatamaa fi harka qullaa taate teessatiâ€•**

â€œEeti, namni qisaasessu harka qullaa hafuu dandaâ€™a. Garuu namni doyâ€™i qabeenya ofii waan kuufatuuf akkamitti harka qullaa hafuu dandaâ€™aa?â€• Gaafin jedhu kaâ€™uu dandaâ€™a. Deebii isaa haala kanaan haa ibsinu:

Namni haafayuu fi doyâ€™ummaa irraa kan kaâ€™ee qabeenya garmalee qabatu, Rabbiin biratti, Malaykootaa fi namoota biratti komatamaa (waqqafamaa)dha. Ergasii Guyyaa Qiyaamaa Gooftaa isaa biratti wanta barbaadu argachuu irraa dadhabaa fi harka qullaa hafa. Guyyaa Qiyaamaa yommuu namoonni sadaqaa kennaa turan wanta isaan gammachiisu argatan, namni doyâ€™i immoo sadaqaa waan hin kenniinef wanta namoonni sadaqa kennan argatan ni dhaba. Sababa kanaan, homaa kan hin arganne taâ€™e harka qullaa hafa. Kan gadduu fi seenaâ€™u taâ€™ee taaâ€™a. Nama isa gargaaru hin argatu.

Namni qabeenya qisaasessuus Rabbiin biratti, Malaykootaa fi namoota biratti komatamaa (waqqafamaa) taâ€™a. Ergasii Guyyaa Qiyaamaas, wantoota baayâ€™ee barbaadamu argachuu irraa dadhabaa fi harka qullaa kan hafu taâ€™a. Addunyaa tana keessattillee qisaasessuun isaa hiyyeessaa fi sadaqaa namootatti kan hajamu isa taasisa. Wanta Rabbiin dhoowwe keessatti qabeenya baasu isaatiif kan gaabbu taâ€™ee harka qullaa taaâ€™a.[8]

Eeti, namoonni doyâ€™a taâ€™anii fi qisaasessan hawaasa keessattillee ni komatamu. Nama doyâ€™a namoonni maqaa badaan isa kaasu. Akkasumas, osoo haafayuu fi doyâ€™a taâ€™uu guyyaa tokko qabeenya isaa balaan itti buute harka dhadhoofti (balleessiti). Ergasii kan gaddu fi gaabbu taâ€™e harka qullaa taaâ€™a. Namni qisaasessuus yommuu qabeenyi isa jalaa dhumu, kan gaabbu, harka qullaa waa harkaa hin qabnee fi dadhabaa mala dhabe taâ€™ee taaâ€™a.

Gabroonni Ar-Rahmaan kana waan beekaniif qabeenya isaanii baasu keessatti karaa jiddu-galeessaa hordofu.

Guduunfaa

âœ’ Qisaasessuun waa lama of keessatti qabata: wantoota Rabbiin dhoowwe (haraama) irratti qabeenya baasuu fi haajaa ol wantoota hin barbaachisne irratti qabeenya baasudha.
âœ’ Doyâ€™ummaanis wantoota lama of keessaa qaba: nafsee ofiitiif, maatii fi namoota nama jala jiraniif wanta dirqamaan barbaachisu guutuu dhiisu fi haqaa Rabbiin itti ajajee kennu didu. Fkn, osoo qabeenya baayâ€™ee qabanuu zakaa dhoowwachu, sadaqa kennu didu.
âœ’Karaan jiddu-galeessaa kanniin hundarraa bilisa kan taâ€™eedha. Gabroonni Ar-Rahmaan hin qisaasessanis, hin doyâ€™oomanis. Baasin isaanii madaallamaa fi jiddu-galeessa kan taâ€™eedha.

Kitaabban wabii:

[1] Maâ€™aariju Tafakkuri wa daqaaâ€™iqu tadabburi â€“ 6/626
[2] Zaadul Masiir fuula 1022, Akkasumas, Tafsiiru Xabarii-17/497-â€¦
[3] Tafsiiru Saâ€™dii-530, Maâ€™aariju Tafakkuri wa daqaaâ€™iqu tadabburi -9/601-602, Tafsiiru Xabarii-14/564-565
[4] Maâ€™aariju Tafakkuri wa daqaaâ€™iqu tadabburi 9/603-604
[5] Tafsiiru Xabarii-14/568
[6] Tafsiir ibn Kasiir, 5/69, Fathul Qadiir-fuula 819-Shawkaani, Maâ€™aariju tafakkuri 9/605, Zaadul Masiir 810
[7] Tafsiir ibn Kasiir, 5/69
[8] Maâ€™aariju Tafakkuri wa daqaaâ€™iqu tadabburi -9/607

Date Created
November 6, 2019
Author
admin